

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора, заступника директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Сотської Галини Іванівни на дисертацію

Онищук Ірини Анатоліївни

«Теоретико-методичні засади розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності»,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальність

13.00.04–теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми роботи та зв'язок із планами відповідних галузей наук

Дисертаційне дослідження І.А. Онищук присвячене вирішенню надзвичайно важливої проблеми сучасної педагогіки, що до цього часу досліджувалася фрагментарно, отже, потребує вивчення з позиції об'єктивних методологічних, теоретичних і методичних підходів і узагальнень. Актуальність цього дослідження є незаперечною, оскільки на сучасному етапі модернізації системи освіти України особливого значення набуває теоретичне обґрунтування й нове вирішення проблеми підготовки фахівців, зокрема вихователів закладів дошкільної освіти, здатних продукувати нові прогресивні ідеї, нестандартно й ефективно вирішувати різноманітні проблеми, проявляти творчість, спрямованих на культурне самовираження у професійній діяльності.

Свідченням фундаментальності роботи є її зв'язок із планом науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики дошкільної освіти Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка з теми «Пріоритетні напрямки розвитку сучасної дошкільної освіти» (протокол №1 від 14 січня 2015 р.). Тему дисертації затверджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол №6 від 28 листопада 2017 р.).

Науковий та поняттєвий апарат дослідження сприяв розв'язанню логічно сформульованих завдань, що дозволило дисертантці здійснити ґрунтовний аналіз досліджуваної проблеми.

Усебічному вирішенню завдань наукового пошуку сприяла коректно використання система науково-педагогічних методів (теоретичних, емпіричних) та статистичних, що забезпечило вірогідність отриманих результатів.

Зміст роботи та аналіз основних положень дисертації підтверджує досягнення мети і вирішення завдань дослідження.

Ретельно вивчена дисертанткою джерельна база (726 найменувань, з яких 39–іноземні) уможливила поглиблене дослідження з проблеми розвитку

розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності.

Найбільш суттєві наукові результати

Дисертанткою вперше:

– обґрунтовано й експериментально перевірено структурно-функціональну модель оптимізації процесу розвитку культури самовираження майбутніх вихователів; розкрито структуру досліджуваного феномену (когнітивний, емоційно-ціннісний й поведінковий компоненти) і зміст процесу підготовки майбутніх вихователів закладів позашкільної освіти до самовираження у художній діяльності, спрямованого на актуалізацію самостійності як складової професійної діяльності та активізацію особистісної культури; розроблено критерії й показники (організаційно-конструктивний; аксіологічний; перетворювальний; комунікативний) і типи культури самовираження майбутніх вихователів у художній діяльності (духовно орієнтований, особистісний, суб'єктний, базовий, деструктивний); визначено організаційно-педагогічні умови (розвиток у майбутніх вихователів позитивної «Я-концепції» та ціннісного самоствавлення; наповнення позитивним змістом міжособистісної взаємодії у системі «викладач–студент–студент», стимулювання позитивної мотивації до самовираження у художній діяльності; моделювання змісту художньої освіти на засадах інтегрованого підходу, гармонійного поєднання індивідуальних та колективних форм її організації, застосування завдань відтворювального і творчого характеру; забезпечення у викладанні дисциплін професійної підготовки художньо-естетичної спрямованості баланс творчо-продуктивної, ціннісно-сислової та духовної складових; визначено форми, методи та прийоми ефективного розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності; удосконалено зміст дефініцій «самовираження особистості», «індивідуальна культура», «самоорганізована діяльність», «культура самовираження у художній діяльності».

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Структурування основних складових дисертації (п'ять розділів, додатки, 22 таблиці, 26 рисунків) свідчить про логічність та завершеність викладу матеріалу. Кожний розділ дисертації характеризується певним внеском у вирішенні проблеми розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності, надає роботі новизни і наукової цінності.

У першому розділі «Загальнонаукові підходи до фахової підготовки майбутніх вихователів закладів позашкільної освіти на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти» проаналізовано науковий доробок філософів, психологів, педагогів, культурологів щодо сутності та умов упровадження в педагогічну практику закладів вищої освіти особистісно орієнтованого підходу; схарактеризовано сучасний стан оновлення змісту та модернізації технологій підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти; обґрунтовано особливості розвитку особистості майбутнього вихователя

закладу дошкільної освіти в руслі концепції інноваційного функціонування вищої освіти України.

Правомірною є думка дисертантки щодо важливості особистісно орієнтованого підходу в освітній практиці, що забезпечує прогресивний розвиток особистості, підтримку її індивідуальності, повноцінне задоволення її освітніх, духовних, культурних життєвих потреб і запитів, здатність до самореалізації в культурно-освітньому просторі.

На основі результатів аналізу філософської, психологічної, педагогічної та культурологічної літератури й чинного законодавства у сфері сучасної освіти встановлено, що розвиток культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є важливою складовою їхньої професійної підготовки.

Переконливим є твердження авторки, що позитивні зміни у професійній підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти мають відбутися внаслідок упровадження системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного, культурологічного та компетентнісного підходів; гуманізації цілей і принципів освітнього процесу; урахування внутрішніх та зовнішніх детермінант їхнього особистісного зростання.

У другому розділі «**Теоретичне обґрунтування проблеми розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти**» дисертантка розкрила специфіку та взаємозв'язок культури з освітою, наголошуючи на тому, що їх ізоморфна тотожність дозволяє говорити про перспективність і продуктивність використання культурологічного підходу як концептуальної основи модернізації змісту освіти, зокрема дошкільної.

Здійснений дисертанткою аналіз понять «культура», «самовираження», «культура самовираження» став підґрунтям для розкриття сутність поняття «культура самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності» яке розглядається як інтегративна особистісна характеристика, суб'єктна активність, що виявляється у діях, незалежних від зовнішніх впливів; здатності організовувати, виконувати, змінювати, контролювати, регулювати та корегувати самостійну діяльність; презентувати здібності й досягнення; виявляти творчість; дотримуватися норм культури.

У третьому розділі «**Художня діяльність як чинник розвитку гуманістичної складової культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти**» розкрито вплив мистецтва на розвиток особистості, проаналізовано художню діяльність майбутніх вихователів у контексті їхньої творчої активності, визначено сутність та умови розвитку культури самовираження в художній діяльності.

У цьому контексті важливе значення має узагальнений аналіз щодо: поліфункціональності мистецтва; єдності функціонально-сміслових зв'язків мистецтва і психології особистості; впливу мистецтва на формування морально-етичної і духовної культури особистості.

Переконливою є думка І.А. Онищук, що мистецтво сприяє розвитку гуманістичної спрямованості професійної діяльності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. Відповідно мистецтву варто відводити чільне місце в підготовці фахівців означеної категорії, оскільки широкий спектр видів мистецтва, а також художня діяльність як активна форма пізнання навколишнього світу, мають високий потенціал розвитку не лише художнього смаку і духовних цінностей, а й культури самовираження.

У четвертому розділі **«Особливості розвитку культури самовираження майбутніх вихователів ЗДО у художній діяльності»**, здійснена аналітико-пошукова робота дозволила здобувачці коректно визначити структурні компоненти культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий), а також логічно представити їх характеристику (адекватність, глибина, складність, широта, систематизованість та аргументованість знань, усвідомлення специфіки професії та художньої діяльності, власних чеснот і вад, особливостей дітей дошкільного віку; позитивне ставлення до професії, художньої діяльності, до себе як особистості та професіонала, до майбутніх вихованців; сформованість організаційних, аксіологічних, креативних і комунікативних умінь).

З метою виявлення сучасного стану сформованості в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти компонентів культури самовираження у художній діяльності дисертанткою коректно визначено критерії (організаційно-конструктивний, аксіологічний, перетворювальний, комунікативний) та їх показники, що характеризують розвиток означеної культури як різнобічний процес і узгоджуються з її структурними компонентами.

Заслугує на увагу розроблена авторська типологія культури самовираження майбутніх вихователів у художній діяльності, що включає наявність п'яти типів: духовно орієнтованого, особистісного, суб'єктного, базового та деструктивного. Наголошується на тому, що представники кожного типу різняться модальністю, повнотою представленості та стабільністю проявів базових особистісних якостей – організованості, поваги до інших, почуття власної гідності, креативності й комунікабельності.

Вважаємо слушним твердженням дисертантки, що ефективність розвитку культури самовираження майбутніх вихователів ЗДО у художній діяльності забезпечується балансом внутрішніх (уявлення про себе як особистість та фахівця, адекватна самооцінка, ціннісне само ставлення) і зовнішніх (зміст та види художньої діяльності, їхня інтеграція в освітньому процесі, форми організації самостійної художньої діяльності, надання студентам права на прояви творчості) чинників.

Визначений сучасний стан розвитку в майбутніх вихователів ЗДО компонентів культури самовираження у художній діяльності дав змогу констатувати необхідність оновлення змісту, форм, методів, прийомів освітньої роботи, спрямованої на розвиток означеної культури.

Правомірною вважаємо теоретично обґрунтовані та практично зреалізовані *організаційно-педагогічні умови* оптимізації освітнього процесу, а саме: розвиток у майбутніх вихователів позитивної «Я-концепції» та ціннісного самоствавлення; наповнення позитивним змістом міжособистісної взаємодії у системі «викладач – студент – студент», стимулювання позитивної мотивації до самовираження у художній діяльності; моделювання змісту художньої освіти на засадах інтегрованого підходу, гармонійного поєднання індивідуальних та колективних форм її організації, застосування завдань відтворювального і творчого характеру; забезпечення у викладанні дисциплін професійної підготовки художньо-естетичної спрямованості балансу творчо-продуктивної, ціннісно-сислової та духовної складових.

На дослідницьку увагу заслуговує добір інноваційних форм, методів, прийомів до кожної з визначених педагогічних умов (моделювання проблемних ситуацій («Вибір партнера за власним бажанням» тощо); групові дискусії («Стратегія і тактика продуктивного спілкування», «Культура самовираження у спільній діяльності» тощо); ділові ігри («Розвиток педагогічної творчості в колективі», «Розвиток взаєморозуміння та художньої творчості» тощо); поліхудожні проекти («Найвдаліші поєднання», «Колективна та індивідуальна робота: за і проти»); групові та індивідуальні творчі завдання («Створюємо банк цікавих ідей», «Живописний римейк», «Артквест» тощо); кінокоучинг; воркшопи, тренінги тощо).

Ефективність проведеного дослідження підтверджується цілісністю, поетапністю проведення констатувального і формувального етапів експерименту. Аналіз результатів дозволяє простежити динаміку якісно-кількісних змін у розвитку структурних компонентів (*когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий*) культури самовираження майбутніх вихователів у художній діяльності відповідно до визначених типів означеної культури (духовно орієнтованого, особистісного, суб'єктного, базового та деструктивного).

Представлені в дисертації результати формувального експерименту доводять об'єктивність засадничих теоретичних положень розробленої структурно-функціональної моделі оптимізації процесу розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності та її ефективність.

Здобутки дисертаційного дослідження акумулюються у висновках, обґрунтованість яких не викликає сумнівів з огляду на змістовність здійсненої наукової розвідки, що характеризується як науковою значущістю, так і практичною корисністю.

Представлені у дисертації додатки унаочнюють змістове її наповнення. суттєво розширюють уявлення як про масштабність роботи, так і про її завершеність, а отже, є доцільними.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Результати дисертаційної роботи мають теоретичну і практичну значущість, що полягає у доведенні його теоретичних положень та висновків

до рівня конкретних рекомендацій з питань підготовки фахівців з дошкільної освіти, що знайшло своє відображення у навчально-методичному посібнику «Розвиток культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності»; методичних рекомендаціях для самостійної роботи студентів із навчальних дисциплін: «Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва образотворчою діяльністю дітей», «Теорія і методика музичного виховання», «Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості»; навчальні та робочі програми навчальних дисциплін професійної підготовки художньо-естетичного спрямування; конспекти лекцій, плани практичних занять; методичних розробках до Програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі».

Повнота викладення результатів опублікованих праць

Результати дослідження висвітлено у 42 працях (37 одноосібні), серед яких: 1 монографія (одноосібна); 2 колективні монографії, 1 навчально-методичний посібник; 21 стаття у наукових фахових виданнях України; 4 статті у зарубіжних періодичних виданнях; 10 статей у збірниках матеріалів конференцій; в інших наукових виданнях; 3 Програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» (у співавторстві).

Дискусійні положення та зауваження

Оцінюючи загалом позитивно дисертаційну роботу І.А. Онищук, у контексті наукової дискусії висловлюємо такі зауваження і побажання:

- на нашу думку, дисертаційна робота значно виграла б за умови більш ґрунтовного представлення поняттєво-категоріального апарату дослідження на основі здійсненого аналізу наукових джерел з висловленням чіткої власної авторської позиції;
- вважаємо, що окремі позиції наукового апарату сформульовано не зовсім коректно. Зокрема, об'єктом дослідження не може бути процес;
- некоректно сформульовано п'яте завдання «Схарактеризувати систему розвитку культури самовираження та розробити її структурно-функціональну модель»; автором презентовано структурно-функціональну модель оптимізації розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності, а відповідно до тексту роботи система розвитку культури самовираження не була предметом дослідження;
- у другому розділі дисертації здійснено ґрунтовний аналіз категорії «самовираження», але недостатньо розкрито багатовимірне поняття «культура самовираження». Варто було б не лише теоретично його обґрунтувати, а й проаналізувати підходи вітчизняних і зарубіжних фахівців до характеристики досліджуваного явища у різних видах діяльності взагалі та художньої зокрема;
- визнаючи правомірність погляду дисертантки на культуру самовираження у художній діяльності як на міжпредметний феномен, доцільність його аналізу з точки зору психології, педагогіки, культурології,

мистецтвознавства, вважаємо, що у тексті надмірна увага приділена розгляду його з позиції психології;

– запропонована у дисертації структурно-функціональна модель оптимізації процесу розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в художній діяльності частково відповідає моделі зазначеного типу; прослідковується неузгодженість між метою та результатом (зростання показників культури самовираження майбутніх вихователів у художній діяльності не може бути результатом навчання); презентовані у структурі моделі організаційно-педагогічні умови доцільно було розглядати як зовнішні щодо самої моделі;

– у логіці, запропонованій автором на етапі дослідно-експериментальної роботи щодо визначення критеріїв структурних компонентів культури самовираження в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності, є принципова неузгодженість. Так, дисертантка до трьох структурних компонентів (когнітивного, емоційно-ціннісного, поведінкового) означеної культури визначає чотири критерії (організаційно-конструктивний, аксіологічний, перетворювальний, комунікативний) та показники їх розвитку;

– вважаємо, що наукове дослідження суттєво збагатило б представлення щодо розвитку культурного самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності, як би в експериментальній частині дисертації було представлено розвиток означеної культури в окремих видах художньої діяльності (музичної, образотворчої, театральної тощо);

– у змісті дисертації (підрозділ 5.2.), на етапі формувального експерименту авторка презентує відібрані відповідно до визначених організаційно-педагогічних умов форми, методи, прийоми розвитку культури самовираження майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти в художній діяльності. Водночас прослідковується домінування психологічних тренінгових методик, які бажано було б урівноважити з такими формами, методиками та прийомами, які передбачали б включення студентів у художню діяльність;

– на жаль, в окремих випадках автору не вдалося уникнути декларативного й описового стилю, що інколи переводить виклад з площини аналітичної у площину методичних рекомендацій і проголошення гасел.

Загальний висновок

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і є приводом для наукової дискусії. Проведений аналіз дає підстави зробити висновок: за актуальністю та змістом, обсягом та якістю оформлення, сукупністю отриманих результатів, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю отриманих результатів, достовірністю і повнотою висвітлення їх у публікаціях дисертація «Теоретико-методичні засади розвитку культури самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній

діяльності» відповідає паспорту обраної спеціальності та вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.01.2013 р. (зі змінами, згідно з постановами КМУ №656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а дисертантка – Онищук Ірина Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора з
науково-експериментальної роботи
Інституту педагогічної освіти і
освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України

Г.І. Сотська

Сотська Г.І.

030215/102
11 12 2015

Г.І. Сотська